

Scenariusz lekcji dla nauczycieli
klas VII-VIII szkół podstawowych

Kampania edukacyjna dotycząca budżetów partycypacyjnych oraz szkolnych budżetów obywatelskich

Patronat:

Minister Edukacji i Nauki

ul. Wspólna 1/3
00-529 Warszawa

www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka

Autor scenariusza:

Angelika Kraina

Centrum Analiz i Rozwoju
Edukacji Obywatelskiej

Instytut Badań Edukacyjnych

Realizatorzy:

GovTech Polska
Kancelaria Premiera Rady Ministrów

ul. Aleje Ujazdowskie 1/3
00-583 Warszawa

www.gov.pl/web/govtech

Konsultacje programowe:

Pełnomocnik Ministra Edukacji i Nauki
ds. podstaw programowych i podręczników

Departament Kształcenia Ogólnego
i Podstaw Programowych

Ministerstwo Edukacji i Nauki

Instytut Badań Edukacyjnych

ul. Górczewska 8
01-180 Warszawa

www.ibe.edu.pl

Projekt graficzny i przygotowanie do druku:

takie studio™

www.takiestudio.pl

01 Wprowadzenie

Zgodnie z badaniami CBOS z 2021 roku, dotyczącymi poczucia wpływu obywateli na sprawy publiczne, większość Polaków (61%) uważa, że ludzie tacy jak oni nie mają wpływu na bieg spraw w kraju. Lepiej ma się poczucie o obywatelskiej sprawczości na poziomie lokalnym, gdzie połowa ankietowanych była przeświadczona o możliwości wpływu obywateli na sprawy lokalnej społeczności, a więc swojego miasta lub gminy. Nadal jednak spora część obywateli, bo aż 44% ankietowanych uznała, że nawet we własnych "małych ojczyznach" nie mają szans na wprowadzenie realnych zmian¹.

Budżet partycypacyjny, inaczej budżet obywatelski, jest demokratycznym procesem umożliwiającym każdemu mieszkańcowi podjęcie inicjatywy, debatę oraz współdecyzyjność w zakresie przeznaczenia części budżetu publicznego – niezależnie od wieku i miejsca zameldowania. Ogrom korzyści wynikających z możliwości włączania obywateli w dialog na temat potrzeb i sposobów ich zaspokojenia sprawia, że mieszkańcy czują się bardziej odpowiedzialni za swoje otoczenie, a dzięki temu chętniej angażują się w inne aktywności życia społecznego.

Szkoła jest instytucją, w której młody człowiek kształtuje swoje postawy obywatelskie i ma możliwość doświadczania prawdziwej demokracji. Aby zapobiec niskiemu zaangażowaniu i braku poczucia związku uczniów z placówką, warto jest włączyć ich w proces podejmowania decyzji dotyczących gospodarowania budżetem i rozwoju szkoły, a co za tym idzie, wzmacniać poczucie sprawczości i istoty każdego głosu wśród dzieci i młodzieży.

Szkolny budżet partycypacyjny jest doskonałym narzędziem edukacji obywatelskiej, dzięki któremu już najmłodszy członkowie wspólnoty szkolnej mogą przekonać się, jak to jest mieć realny wpływ na swoje najbliższe otoczenie. Daje uczniom szansę na określenie swoich potrzeb i problemów, oraz przedstawienie konkretnych rozwiązań, które będą służyć całej lokalnej społeczności. Ponadto, dzięki szkolnemu budżetowi obywatelskiemu uczniowie będą w stanie efektywnie wzmacniać swoje kompetencje społeczne, nabędą i rozwiną wiedzę dotyczącą komunikacji, umiejętności przekonywania do swoich pomysłów, dochodzenia do wniosków, planowania i realizacji działań. Są to umiejętności, których nie zdobędą w inny niż praktyczny sposób.

Realizując ten scenariusz uczniowie zdobędą wiedzę z zakresu funkcjonowania budżetów obywatelskich, sposobów ich zgłaszania oraz realizacji zamierzonych planów.

¹ Centrum Badań Opinii Publicznej, Komunikat z badań, Poczucie wpływu obywateli na sprawy publiczne, https://www.cbos.pl/SPIS-KOM.POL/2021/K_056_21.PDF [dostęp: 4.07.2022].

02 Scenariusz lekcji dla nauczycieli klas VII–VIII szkół podstawowych

ODBIORCY:

- uczniowie klas VII–VIII szkół podstawowych

CZAS ZAJĘĆ:

- 45 – 90 minut – 1 lub 2 godziny lekcyjne

CELE OGÓLNE:

- uświadomienie istnienia budżetu partycypacyjnego i szkolnego budżetu obywatelskiego;
- wzmocnienie i rozwój aktywności społeczno-obywatelskiej wśród dzieci i młodzieży, oraz pozytywny wpływ na ich zaangażowanie w sprawy lokalne i publiczne;
- zwiększenie kompetencji w zakresie działań obywatelskich i społecznych, a także umocnienie poczucia sprawczości;
- promocja innowacyjności i przedsiębiorczości;
- wsparcie i inspiracja do rozpoczęcia działań na rzecz szkoły;
- wzrost kompetencji z zakresu przedsiębiorczości, finansów i planowania, poprzez potrzebę szacowania kosztów oraz przewidywania możliwości i ograniczeń związanych z określonym budżetem.

CELE OPERACYJNE:

Uczeń:

- zna i rozumie zasady funkcjonowania budżetów obywatelskich;
- potrafi określić potrzeby oraz wskazać rozwiązania, które mogą mieć realny wpływ na polepszenie warunków lokalnej społeczności;
- potrafi wypełnić wniosek dotyczący projektu budżetu obywatelskiego;
- rozumie, że dzięki swojej postawie może mieć realny wpływ na realizację budżetu obywatelskiego.

REALIZATORZY:

- pedagodzy, nauczyciele prowadzący zajęcia z wiedzy o społeczeństwie.

REALIZACJA:

- podczas pracy z klasą w szkole lub w czasie dodatkowych zajęć poza systemem szkolnym.

METODY NAUCZANIA:

- burza mózgów,
- wymiana myśli,
- praca z kartą pracy.

FORMY PRACY:

- zbiorowa,
- indywidualna,
- grupowa.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE:

- scenariusz lekcji,
- karta pracy – formularz zgłoszeniowy projektu do budżetu obywatelskiego oraz karty do głosowania.

ZAGADNIENIA, KTÓRE ZOSTANĄ PODJĘTE PODCZAS ZAJĘĆ:

BUDŻET OBYWATELSKI (PARTYCYPACYJNY)

forma konsultacji społecznych dotycząca przeznaczenia części wydatków budżetu samorządu terytorialnego (najczęściej gminy lub miasta), w ramach którego wyznaczona kwota wydatków przeznaczona jest na inicjatywy i projekty inwestycyjne bezpośrednio zgłaszane przez społeczeństwo lokalne. Gminy przyjmują różne zasady działania – najczęściej jednak każda osoba może zgłosić swój projekt i zagłosować na jej zdaniem najlepsze projekty – nie musi być zameldowana ani pełnoletnia – w zależności od gminy lub miasta, do udziału w konsultacjach przyjęte zostały progi ukończenia 13, 16 lub 18 lat².

² NIK, Informacja o wynikach kontroli, Funkcjonowanie budżetów partycypacyjnych (obywatelskich), <https://www.nik.gov.pl/plik/id,21186,vp,23818.pdf> [dostęp: 19.07.2022].

SZKOLNY BUDŻET OBYWATELSKI

odbywa się na zasadach bliźniaczych w stosunku do budżetu obywatelskiego, jednak dotyczy pojedynczej instytucji publicznej – szkoły. Dyrektor lub rada rodziców określa budżet, a zakres aktywności projektowej obejmuje jedynie obszar szkoły i działań na rzecz jej społeczności. Uczniowie, a także rodzice, nauczyciele i inni pracownicy niepedagogiczni mogą zgłaszać pomysły i tworzyć projekty, a następnie sami wybierać te, które ich zdaniem są najbardziej potrzebne, atrakcyjne i ważne.

UCZNIOWSKI BUDŻET PARTYCYPACYJNY

to taki budżet, do którego projekty mogą zgłaszać wyłącznie uczniowie w danej szkole.

PARTYCYPACJA

branie w czymś udziału, uczestnictwo³.

PARTYCYPACJA SPOŁECZNA

oznacza udział danej społeczności w podejmowaniu decyzji w sprawach, które jej bezpośrednio dotyczą. Stanowi podstawę społeczeństwa obywatelskiego (obok praw indywidualnych jednostki i przynależności narodowej).

Formy partycypacji:

- budżet obywatelski – ma charakter wiążący,
- konsultacje społeczne – nie są wiążące.

DRABINA PARTYCYPACJI SPOŁECZNEJ

konceptcja, w zgodzie z którą obywatele wspinając się na coraz wyższe szczeble partycypacji zyskują coraz więcej władzy (od braku władzy, przez partycypację pozorną, do samodzielnego podejmowania decyzji).

UCHWAŁA

oficjalna decyzja organu państwowego, samorządu, organizacji społecznej lub zawodowej.⁴ Treścią uchwały może być zajęcie stanowiska w określonej sprawie.

SAMORZĄD TERYTORIALNY

jest podstawową, demokratyczną formą decentralizacji władzy wykonawczej; realizuje istotną część zadań publicznych określoną przez ustawy – ma wielostronne zadania w zakresie m.in. podnoszenia stanu gospodarczego, kulturalnego i zdrowotnego danego terenu, wykonywane pod nadzorem właściwych organów państwowych w imieniu własnym (ma osobowość prawną) i na własną odpowiedzialność; posiada własny majątek i dochody⁵.

PROJEKT OBYWATELSKI

przedsięwzięcie zgłoszone we wniosku o realizację projektu w ramach budżetu obywatelskiego realizowanego w danym roku budżetowym⁶.

BRUTTO

wartość danego produktu lub usługi wraz z doliczonym należnym podatkiem VAT i daninami, takimi jak cło czy akcyza.

NETTO

wartość produktu lub usługi, w której nie uwzględniono podatku VAT.

³ Encyklopedia PWN, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/partycypacja;3954662.html> [dostęp: 17.07.2022].

⁴ Słownik języka polskiego PWN, <https://sjp.pwn.pl/sjp/uchwala;2531905.html> [dostęp: 30.07.2022].

⁵ Encyklopedia PWN, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/samorzad-terytorialny;3971731.html> [dostęp: 17.07.2022].

⁶ NIK, Informacja o wynikach kontroli, Funkcjonowanie budżetów partycypacyjnych (obywatelskich), <https://www.nik.gov.pl/plik/id,21186,vp,23818.pdf> [dostęp: 19.07.2022].

03 Przebieg zajęć

Część wstępna

Powitanie uczniów przez osobę prowadzącą spotkanie, podanie tematu zajęć oraz omówienie zasad pracy (5 min)

Część główna

1. Wprowadzenie – dyskusja moderowana

Nauczyciel prosi uczniów o rozwinięcie definicji budżetu obywatelskiego i moderuje dyskusję.

› Czym jest budżet obywatelski?

Budżet obywatelski – inaczej: budżet partycypacyjny – jest mechanizmem najwyższego poziomu drabiny partycypacji obywatelskiej. To demokratyczny proces, który daje mieszkańcom (jako ekspertom we własnej sprawie) szansę na inicjatywę, dyskusję nad priorytetami i bezpośredni wpływ na współdecydowanie o przeznaczeniu części środków budżetu publicznego w danym roku budżetowym.

› Jaka jest koncepcja budżetu obywatelskiego?

Budżet obywatelski pełni bardzo istotną funkcję społeczną: wpływa na większe poczucie odpowiedzialności i identyfikacji mieszkańców z daną wspólnotą. Dzięki dialogowi i interakcji organy samorządu terytorialnego mogą stawać się bardziej otwarte na potrzeby mieszkańców, co znacząco wpływa na zwiększenie efektywności wydawania wspólnych środków i trafność inwestycyjną. Celem praktykowania budżetu obywatelskiego jest wzmocnienie oddolnych inicjatyw i – dzięki wspólnej wizji kierunków rozwoju – budowanie zaufania do władz lokalnych.

Można więc budżet obywatelski określić, jako wspólnotę władz i mieszkańców danej jednostki terytorialnej, którzy współpracują ze sobą na rzecz rozwoju i budowania więzi w lokalnej społeczności.

› **Czy budżet obywatelski jest potrzebny? Czy uczniowie spotkali się z BO w swoim mieście/gminie/osiedlu. Jakie są ich doświadczenia z BO?**

Warto pamiętać, że budżet partycypacyjny jest unikatową okazją do rzeczywistego współdecydowania o tym, na co wydana zostanie część budżetu. Każdy członek lokalnej społeczności ma szansę przedstawienia własnych pomysłów, dzięki którym może rozwiązać istniejące problemy i przeszkody, zainicjować wydarzenia lub przyczynić się do poprawy funkcjonowania różnych członków społeczności.

› **Gdzie mogą być realizowane budżety?**

Realizacja budżetów partycypacyjnych może przebiegać na różnych szczeblach administracyjnych. Dotyczyć może całego regionu, konkretnej gminy, miasta, ale również dzielnicy, osiedla lub szkoły.

› **Jakie są główne zadania budżetu obywatelskiego? Po co się go tworzy?**

- lepsze zarządzanie budżetem jednostki, które odpowiada lokalnym potrzebom – wydatkowanie “szyte na miarę”;
- aktywizacja, integracja i identyfikacja mieszkańców z miejscem zamieszkania, którzy wspólnie działają we własnej sprawie;
- większa przejrzystość, wzrost zaufania i polepszenie usług świadczonych przez władze samorządu;
- szansa na dialog władz lokalnych z mieszkańcami i tzw. “ruchami miejskimi”;
- większa przejrzystość procesu zarządzania środkami publicznymi, co wpływa na zmniejszenie lub wyeliminowanie problemu korupcji.⁷

› **Skąd biorą się pieniądze na budżet obywatelski?**

Budżetem obywatelskim nazywamy pieniądze publiczne, o których przeznaczeniu decydują mieszkańcy danej wspólnoty. Nie są to dodatkowe środki, a część kwoty budżetu np. miasta. Ostateczna wysokość środków finansowych przeznaczonych na realizację zadań budżetu obywatelskiego określona zostaje w Uchwale na dany rok budżetowy.

⁷ W. Kęłowski, Budżet partycypacyjny krótka instrukcja obsługi, Warszawa 2013, s.14.

› Kluczowe zasady funkcjonowanie budżetów obywatelskich.

Dla funkcjonowania budżetu obywatelskiego niezbędne jest spełnienie przez władze, które go organizują, kilku niezbędnych warunków, których szczegóły powinny być ustalane w miarę możliwości i potrzeb.

1. Ogólnodostępność i wsparcie aktywności

Możliwość uczestnictwa w budżecie partycypacyjnym powinna być dostępna dla wszystkich członków danej społeczności – zarówno w zakresie zgłaszania projektów, jak i głosowaniu nad nimi. Jednymi z działań poprzedzających powinna być kampania informacyjna z wykorzystaniem różnych środków przekazu, aby zachęcić do udziału w BO przede wszystkim te grupy społeczne, których poziom uczestnictwa w życiu publicznym jest zwykle niski.

2. Przejrzystość i jawność

Cały proces budżetu partycypacyjnego powinien przebiegać w sposób przejrzysty i przyjazny, zgodnie z zapisanymi regułami. Zasady te muszą zostać określone i udostępnione wszystkim członkom społeczności przed uruchomieniem procedury.

3. Dyskusja publiczna

W procesie budżetu obywatelskiego kluczowym jest stworzenie przestrzeni dla debaty pomiędzy mieszkańcami nad potrzebami lokalnej wspólnoty, którzy na specjalnie powołanych zebraniach mogą współpracować, wymieniać się poglądami i deliberować nad propozycjami inwestycyjnymi. Dzięki możliwości wymiany poglądów mieszkańcy społeczności będą mieli szansę uczyć się od siebie nawzajem, jak również zdobędą wiedzę z zakresu zarządzania miastem/gminą/osiedlem itp., i staną się za nie współodpowiedzialni.⁸ Propozycje projektów, które pomyślnie przeszły przez etap weryfikacji pod kątem możliwości ich realizacji poddaje się pod powszechne i bezpośrednie głosowanie.

4. Wiążący charakter debat

Wyniki debaty publicznej nad projektami, które poddane zostały głosowaniu w ramach budżetu partycypacyjnego są wiążące, a propozycje inwestycyjne wybrane przez mieszkańców muszą zostać zrealizowane. Projekty wybrane do realizacji muszą zostać osiągnięte w kształcie, który był przedmiotem głosowania. Proces wdrażania inwestycji jest na bieżąco monitorowany.

5. Ciągłość realizacji

Realizacja budżetu partycypacyjnego nie może być procesem jednorazowym. Powinien być on długofalowym, regularnym mechanizmem współdecydowania mieszkańców o funkcjonowaniu danej wspólnoty, z myśleniem strategicznym o zrównoważonym rozwoju. Ważna jest również możliwość analizy i ewaluacji projektów, które nie zostały poddane głosowaniu, aby mogły zostać przedstawione w przyszłości w ulepszonej wersji⁹.

⁸ Ibidem, s. 23–24.

⁹ W. Kęłowski, Budżet partycypacyjny..., op. cit., s.7–8.

› Jak wygląda podział projektów? Kategorie tematyczne.

Istnieje wiele podziałów projektów obywatelskich. Zadania, które mogą być zgłaszane w ramach BO mogą mieć charakter lokalny (dotyczą danego osiedla, sołectwa, mieszkańców gminy, uczniów w szkole) lub ogólny (np. wydarzenia realizowane w mieście, w których uczestniczyć mogą mieszkańcy okolicznych osiedli lub całej gminy).

Mogą to być projekty prospołeczne, a więc działania o charakterze edukacyjnym, kulturalnym, prozdrowotnym, rekreacyjnym, sportowym lub integrującym. Do kategorii projektów prośrodowiskowych zaliczamy te, które obejmują działania na rzecz dobrostanu zwierząt i rozwoju terenów zielonych. Pozostałymi projektami nazywamy przedsięwzięcia wzbogacające infrastrukturę, a więc modernizację obiektów, budowę placów zabaw i podjazdów dla wózków, czy wymianę nawierzchni dróg i wyznaczenie nowych ścieżek rowerowych.

Wśród kategorii tematycznych najczęściej wyróżnić można:

- edukację
- kulturę
- sport
- pomoc społeczną
- komunikację publiczną i drogi
- ochronę środowiska
- przestań publiczną
- zielen miejską
- inne

Co do zasady, celem wszystkich projektów przyjętych do realizacji jest poprawa szeroko rozumianej jakości życia w danej społeczności, dlatego dopasowanie projektów do konkretnych kategorii działań jest w niektórych przypadkach niemożliwe. Przedsięwzięcia zgłaszane w ramach budżetu obywatelskiego muszą być przede wszystkim zgodne z kryteriami wydatkowania środków publicznych i możliwe do wykonania w ciągu roku budżetowego.

› Czy autor wybranego projektu dostanie pieniądze na jego realizację?

Budżet obywatelski nie jest programem dotacji, a realizacja projektów jest zadaniem organu wykonawczego, a więc miasta, gminy, rady osiedla lub dyrekcji szkoły.

› Początki budżetu obywatelskiego

Kolebką budżetu partycypacyjnego jest Brazylia, a dokładnie miasto Porto Alegre, gdzie w 1989 r. po raz pierwszy zastosowano mechanizm współpracy władz lokalnych z mieszkańcami miasta. Był on odpowiedzią na kryzys prawomocności władzy, związaną z kwestią ideologiczną i sprawiedliwością społeczną. Miała służyć upodmiotowieniu społeczeństwa i uwolnieniu spod wojskowej dyktatury części samorządu. Ta oddolna inicjatywa stała się katalizatorem mobilizacji społecznej, w której realizację na każdym etapie zaangażowanych było wielu partnerów. Idea ta stała się przykładem dla innych państw, dzięki czemu po 2000 roku zamysł budżetów obywatelskich na stałe zagościł w Europie, Ameryce Północnej, Afryce i Azji.

› Budżety partycypacyjne w Polsce

Od 2011 roku budżety obywatelskie wdrożone zostały w wielu polskich miastach i gminach. Miastami, które zapoczątkowały BO były Sopot, Bydgoszcz i Elbląg¹⁰. W polskim prawodawstwie nie istnieje definicja legalnego budżetu obywatelskiego. Wprowadzane przez poszczególne miasta procedury są efektem indywidualnie konstruowanych przez samorządy rozwiązań na podstawie regulacji wewnętrznych opartych o generalną konstrukcję wyprowadzoną z art. 5a ustawy o samorządzie gminnym. Zgodnie z brzmieniem artykułu „w przypadkach przewidzianych ustawą oraz w innych sprawach ważnych dla gminy, na jej terytorium mogą być przeprowadzone konsultacje z mieszkańcami”¹¹. W sensie proceduralnym rady poszczególnych gmin mogą więc w sposób fakultatywny w drodze uchwały wprowadzić budżet partycypacyjny do swojego miasta. Rozwiązanie to, dzięki braku narzucania przez państwo konkretnych procedur, wpisuje się w ideę samorządności i samodzielności gmin.

Nauczyciel podsumowuje wiedzę zdobytą przez uczniów. Wspólnie, przy pomocy mapy myśli, konstruują kluczowe zasady budżetu obywatelskiego. Następnie pyta uczniów, czy chcieliby wprowadzić budżet obywatelski do ich szkoły. Moderuje dyskusję na temat aktywności uczniów związanej z budżetem obywatelskim.

2. Rozwinięcie – dyskusja moderowana i praca z kartą pracy

› Jak mogę zaangażować się w budżet obywatelski?

Budżet obywatelski nie jest programem dotacji, a realizacja projektów jest zadaniem organu wykonawczego, a więc miasta, gminy, rady osiedla lub dyrekcji szkoły.

› Początki budżetu obywatelskiego

MOGĘ ZAGŁOSOWAĆ

– głosowanie jest podstawowym narzędziem aktywności obywatelskiej, aby móc decydować o sprawach swojej małej ojczyzny.

MOGĘ ZGŁOSIĆ WŁASNY PROJEKT

– samodzielnie lub w grupie rodziny i przyjaciół warto zastanowić się nad tym, co można zrobić dla wspólnego dobra.

MOGĘ ZAANGAŻOWAĆ SIĘ W DZIAŁANIA PROMOCYJNE BUDŻETU OBYWATELSKIEGO

– warto zapoznać się z dostępnymi materiałami informacyjno-promocyjnymi, które można udostępniać na swoich social mediach, aby zachęcić znajomych do aktywności.

¹⁰ Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, Leksykon budżetowy, <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/f/BASLeksykon.xsp?t=s&id=667DCF4F24778F74C1257A710030C2E9&q=samorz%C4%85d> [dostęp: 18.07.2022].

¹¹ Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591 ze zm.)

› Jak stworzyć budżet obywatelski we własnej szkole?

Budżet obywatelski to proces.

01 Przygotowanie – decyzja “robimy to!”

Na początku konieczna jest decyzja rady rodziców lub dyrekcji placówki by szkolny budżet obywatelski zorganizować. Konieczne jest ustalenie osób, które będą odpowiedzialne za przygotowanie procesu i określenie podstawowych celów budżetu.

02 Ustalenie zasad – czyli określenie i spisanie podstawowych zasad, które są niezbędne do prawidłowego funkcjonowania budżetu.

spisanie podstawowych zasad, które są niezbędne do prawidłowego funkcjonowania budżetu. Nie istnieje uniwersalny zbiór procedur, który będzie odpowiedni dla każdej szkoły. Poszczególne zapisy tworzy się mając na względzie ilość uczniów, wielkość placówki, wysokość budżetu oraz szereg innych uwarunkowań. Uregulowania w tym zakresie nie mogą być zbyt sztywne, ponieważ partycypacja z zasady jest dobrowolna i nie można do niej zmuszać. Członkowie społeczności aktywizują się tylko wtedy, gdy tego chcą – wszystko po to, aby budżet był prawdziwie partycypacyjny. Warto, aby udział w tworzeniu tych zapisów mogli mieć nie tylko dyrekcja czy rada rodziców, ale również pracownicy szkoły i sami uczniowie.

Określając zasady warto ustalić kwestie, takie jak:

ZGŁASZANIE WNIOSKÓW

- Kto może zgłosić projekt (dyrekcja, uczniowie, pracownicy niepedagogiczni, rodzice)?
- W jakim wieku mogą być pomysłodawcy (czy wszyscy uczniowie, czy uczniowie tylko jednego poziomu edukacyjnego)?
- Ile projektów może zgłosić jedna osoba?
- Ilu może być autorów jednego projektu?
- Jaka jest maksymalna wartość jednego projektu?
- Czy istnieje możliwość zwiększenia lub zmniejszenia ilości środków przewidzianych na realizację projektów?
- Terminarz składania wniosków.
- Ustalenie w jakich kategoriach mogą być składane projekty?
- Forma składania wniosków (papierowo/online).
- Do kogo mogą zgłosić się autorzy projektów, aby zweryfikować projekt pod kątem możliwości jego realizacji?
- Z kim, w razie odrzucenia projektu, mogą przedyskutować powód odrzucenia projektu?
- Czy przewidziana będzie możliwość poprawy projektu na taki, który będzie zgodny z zapisami szkolnego budżetu obywatelskiego?
- Jaki jest czas i warunki realizacji kampanii promocyjnych projektów?

GŁOSOWANIE

- Kto ma prawo głosu? (dyrekcja, uczniowie, pracownicy niepedagogiczni, rodzice)?
- Na ile projektów może zagłosować jedna osoba?
- Jaka jest liczba dni na głosowanie?
- W jakiej formie będzie odbywać się głosowanie (papierowo/online)?
- Kiedy i w jaki sposób zostaną ogłoszone wyniki?

REALIZACJA

- Ile projektów zostanie zrealizowanych w danym roku budżetowym?
- W jakim czasie zostaną one zrealizowane?

03 Akcja promocyjna – promocja nowopowstałego szkolnego budżetu obywatelskiego nie należy do najprostszych, jednak jest kluczem do zaangażowania całej społeczności szkolnej.

Dyrekcja może zaproponować uczniom lub zaangażowanym nauczycielom stworzenie plakatów informujących, które powieszone zostaną w szkolnych gablotach i stronach internetowych placówki. Dobrym pomysłem jest również stworzenie osobnej witryny internetowej dedykowanej SBO, na której chętne osoby będą wrzucać materiały graficzne, filmy i dodatkowe informacje. Promocja nowego działania jest kluczem nie tylko angażującym do oddania głosu, ale przede wszystkim do zgłaszania projektów.

04 Zgłaszanie projektów – może odbywać się w sposób tradycyjny, lub elektroniczny.

Koniecznym jest stworzenie dostępnego dla wszystkich formularza zgłoszeniowego, który musi zostać wypełniony i złożony przez autora bądź autorów projektu w ustalonym wcześniej terminie. Projekty powinny być zgodne z prawem i statutem szkoły. Nie mogą być obraźliwe, ani utrudniające funkcjonowanie w placówce innym osobom. Ważne, aby zwrócić uwagę na oszacowanie kosztów i możliwość ich realizacji.

05 Weryfikacja – moment, w którym autorzy projektów mogą poddać swoje założenia projektowe konsultacjom.

Osoby, które sprawdzają zgłoszone przedsięwzięcie, będą sprawdzać je pod względem zgodności z zasadami budżetu obywatelskiego – prawnymi, formalnymi i rzeczowymi. Ich zadaniem jest sprawdzenie, czy projekt "da się w tej szkole zrobić". Ważnym jest, aby uczniowie mieli możliwość poprawy swoich projektów lub ich uzupełnienie. Wsparcie osób odpowiedzialnych za weryfikację projektu powinno mieć na celu doprowadzenie proponowanego przedsięwzięcia pod głosowanie.

06 Głosowanie – po zakończeniu konsultacji projektowych wszystkie zaakceptowane pomysły powinny zostać poddane głosowaniu.

Jest to również moment na rozpoczęcie kampanii promocyjnych. Czas na agitację zaproponowanych przedsięwzięć musi zostać określony w terminarzu budżetu obywatelskiego. Zwieńczeniem powszechnego głosowania musi być podliczenie głosów oraz oficjalne wskazanie zwycięskich projektów.

07 Realizacja i ewaluacja – jednym z istotniejszych warunków koniecznych do istnienia budżetów obywatelskich jest ich wiążący charakter, a więc realizacja zaproponowanych działań.

Ważnym jest, aby dołożyć wszelkich starań, by projekt wdrożony został w takiej samej, lub niewiele zmienionej formie. Jest to kluczowe dla poczucia sprawczości wśród autorów projektu. Wykonaniem projektu nie zajmują się oczywiście jego autorzy, ponieważ jest to zadaniem rady rodziców lub dyrekcji placówki. Po zakończonych działaniach dobrze jest zebrać opinie dotyczące budżetu od osób, których on dotyczył, aby podczas realizacji przyszłych edycji móc wdrażać takie zmiany, aby organizacja i realizacja budżetów była jeszcze bardziej efektywna i przyjazna dla wszystkich.

› Jakie wyzwania i zagrożenia stoją za wdrożeniem szkolnego budżetu obywatelskiego?

1. Budżet partycypacyjny to proces wymagający dużego zaangażowania, czasu i pracy, szczególnie w pierwszych latach wdrażania;
2. Aby realizacja budżetu mogła mieć miejsce, niezbędna jest transparentność i wzajemne zaufanie pomiędzy dyrekcją, a uczniami;
3. Celowe nie uwzględnienie ograniczeń związanych z warunkami szkoły (np. projekt na budowę boiska szkolnego przy braku koniecznego do tego terenu);
4. Niski poziom frekwencji osób, które mogą zgłaszać projekty i głosować;
5. Brak dyskusji na temat priorytetów inwestycyjnych;
6. Brak pełnej wiedzy uczniów, rodziców i pracowników szkoły na temat problemów lokalnych;
7. Nie do końca przemyślany lub przypadkowy podział środków finansowych;
8. Zamknięcie wszystkich stron na różnicę zdań, brak chęci współpracy i odmienne postrzeganie potrzeb i priorytetów;

› **Szanse związane z utworzeniem budżetu obywatelskiego w szkole:**

1. Możliwość wspólnego dialogu i autentycznej komunikacji, poznania przez Dyrekcję i nauczycieli potrzeb i pomysłów uczniów;
2. Możliwość wykorzystania wiedzy zdobytej w trakcie procesu budżetu partycypacyjnego w innych podejmowanych aktywnościach i przedsięwzięciach;
3. Zdobywanie umiejętności komunikowania i nauki kompromisu dzięki współpracy całej społeczności szkolnej;
4. Zdobywanie i umocnienie przeświadczenia, że każdy głos się liczy;
5. Większe zaangażowanie uczniów w życie szkoły, poczucie współodpowiedzialności i współdecyzyjności;
6. Rozwój kompetencji społecznych i obywatelskich;
7. Debata o potrzebach i kierunkach rozwoju pobudza rozwój społeczeństwa obywatelskiego i przeciwdziała powstawaniu napięć społecznych;
8. Wzrost zaufania uczniów do pracowników szkolnych i pracowników do uczniów;
9. Nauka determinacji, przyjmowania porażek, wzajemnego zrozumienia i współpracy;
10. Wzmocnienie zainteresowania uczniów i społeczności szkolnej sprawami szkoły;
11. Nauka przedsiębiorczości, umiejętności pracy z narzuconym budżetem, dostosowywania się do określonych zasad, komunikacji i promocji;

› **Co uczniowie mogą zrobić, aby w ich szkole uruchomiony został szkolny budżet obywatelski?**

- zaproponuj dyrekcji lub radzie rodziców dyskusję nad wyodrębnieniem budżetu obywatelskiego;
- zorganizuj spotkanie z innymi uczniami dotyczące realizacji budżetu obywatelskiego w Waszej szkole – pokażcie, że to dla Was ważne, interesujące i potrzebne;
- porozmawiaj z nauczycielami i rodzicami o budżecie obywatelskim;
- jeżeli w Waszej szkole trwa dyskusja o budżecie obywatelskim, przyłącz się do grup, które działają na rzecz jego uruchomienia;
- przyjdź na spotkanie dotyczące budżetu organizowane w mieście;
- weź udział w dyskusji i głosowaniu na budżet obywatelski – daj przykład;
- zainteresuj się, jak wygląda realizacja decyzji podjętych przez mieszkańców miasta, aby nabrać doświadczenia;
- zachęcaj innych do aktywnego udziału.

> Z czego składa się formularz zgłoszeniowy projektu?

Każdy formularz zgłoszeniowy projektu do budżetu obywatelskiego jest inny, jednak we wszystkich niezbędnym jest podanie podstawowych informacji o proponowanym przedsięwzięciu:

TYTUŁ PROJEKTU

zazwyczaj limitowany konkretną liczbą znaków lub wyrazów. Nazwę należy sformułować w taki sposób, aby oddawała specyfikę projektu, ponieważ w trakcie głosowania to właśnie tytuł znajdzie się na karcie do głosowania.

POZIOM ZGŁASZANEGO PROJEKTU

rubryka, w której należy zaznaczyć, czy dany projekt jest ogólnomiejski, czy może dotyczy tylko konkretnej dzielnicy lub osiedla (lokalny). W SBO uczniowie mogą zgłaszać projekty np. ogólnoszkolne lub klasowe.

LOKALIZACJA PROJEKTU

określenie miejsca realizacji projektu (adres/nr działki/określenie konkretnego terenu);

SKRÓCONY OPIS PROJEKTU

również określony konkretną liczbą znaków lub słów. Powinien zawierać zwięzły opis proponowanego przedsięwzięcia.

OPIS PROJEKTU

jest to rubryka, w której należy określić wszystkie elementy projektu - na czym polega i z jakich działań lub elementów będzie się składał. Nie należy wskazywać potencjalnych wykonawców, trybu wyboru lub znaków towarowych. Wskazane jest, aby określić również, w jaki sposób z efektów realizacji projektu będą mogli korzystać inni. **Ważne!** Warto zastanowić się, czy z proponowanego projektu będą mogli skorzystać wszyscy mieszkańcy/uczniowie, z uwzględnieniem osób ze specjalnymi potrzebami

> [PROJEKTOWANIE UNIWERSALNE.](#)

GŁÓWNE CELE PROJEKTU

wszystko to, co projektodawca chce osiągnąć w momencie zakończenia projektu. Od samej idei znacznie ważniejsze jest określenie PROBLEMU lub POTRZEBY, na którą projekt będzie odpowiadać. Cele główne projektu muszą być konkretne, realne do realizacji, dostosowane do potrzeb, mierzalne i weryfikowalne. Mogą obejmować fizyczne produkty projektu i gotowe zasoby lub realizację zamierzeń.

UZASADNIENIE REALIZACJI PROJEKTU

miejsce, w którym należy uzasadnić, dlaczego warto zrealizować ten projekt. Dobrze, aby znalazł się tu opis problemu, który projekt rozwiązuje lub potrzeby, na które odpowiada.

KATEGORIA PROJEKTU

określenie, jaki obszar tematyczny obejmuje dany projekt. Przykład – zakup apteczek – promocja i ochrona zdrowia, sadzenie drzew – ochrona środowiska.

POTENCJALNI ODBIORCY PROJEKTU

określenie potencjalnego dysponenta projektu, a więc do kogo w głównym założeniu kierowany jest projekt (uczniowie, seniorzy, dzieci, osoby z niepełnosprawnością itd).

SZACUNKOWY KOSZT REALIZACJI PROJEKTU

określenie ile szacunkowo wynosić będzie realizacja danego projektu, ze wskazaniem poszczególnym elementom. Do kosztorysu warto dołączyć oferty wykonawców, odnośniki do stron internetowych z potrzebnym elementem itp.

WYMAGANE

lista z podpisami osób popierającymi projekt do budżetu obywatelskiego. W zależności od organu organizującego budżet obywatelski, liczba wymaganych podpisów może być różna.

DODATKOWE

miejsce na dołączenie zdjęcia, rysunku lub wizualizacji projektu. **Ważne!** Należy również dołączyć zgodę autora na wykorzystanie utworu dla celów budżetu obywatelskiego, w tym zgodę na nieodpłatne opublikowanie takiej wizualizacji/zdjęcia/ilustracji (w przypadku niepełnoletniego autora zgodę taką podpisuje jego rodzic lub opiekun prawny).

WSKAZANIE WNIOSKODAWCY

dane osobowe autora/autorów projektu. Ważne! Nawet jeśli projekt jest przygotowywany przez grupę, formalnie zgłaszającym może być zazwyczaj jedna osoba.

3. Zadanie w grupach

> Jak mogę zaangażować się w budżet obywatelski?

Do przygotowania przed zajęciami:

- wydruk formularzy zgłoszeniowych – ilość odpowiadająca ilości grup, w jakich będą pracować uczniowie,
- wydruk lub przygotowanie numerów projektów, które będą przymocowane do tablicy dostępnej w sali, aby umożliwić uczniom głosowanie na konkretne projekty,
- wydruk kart do głosowania dla każdego ucznia.

W trakcie zajęć przydatne będą:

- długopisy, kolorowe mazaki, kredki, zakreślacze,
- brystole lub blok a3 z białymi kartkami,
- dostęp do Internetu,
- kalkulatory,
- magnesy lub taśma klejąca (w zależności od typu tablicy dostępnej w sali, na której będą przymocowywane projekty i plakaty uczniów).

Nauczyciel dzieli klasę na grupy. W każdej z grup typowany jest lider zespołu projektowego – Wnioskodawca.

Zadaniem uczniów jest wspólne stworzenie wymarzonego projektu do szkolnego budżetu obywatelskiego. Początkowo uczniowie mogą w zespołach zapisywać swoje pomysły na kartkach. Każdy zaproponowany pomysł powinien zostać poddany głosowaniu, aby wybrać jeden, który będzie najatrakcyjniejszy dla wszystkich współautorów projektu.

Uczniowie mogą opracowywać projekty na poziomie klasowym i ogólnoszkolnym.

Nauczyciel rozdaje każdej z grup kartę pracy – **formularz zgłoszeniowy projektu do budżetu obywatelskiego** i wraz z nimi analizuje rubryki w niej zawarte, które uczniowie będą w ramach grup wypełniać na podstawie własnych projektów.

Warto zachęcić uczniów do stworzenia wizualizacji/rysunku/makiety projektu. Dzięki temu, pozostała część klasy będzie mogła znacznie lepiej ocenić, czy dany projekt budżetu jest dla nich ważny i atrakcyjny.

Uczniowie samodzielnie konstruują projekt do szkolnego budżetu obywatelskiego i wypełniają formularz zgłoszeniowy projektu.

Po ukończeniu pracy nad projektem uczniowie mogą przygotować kampanię reklamową dla swojego projektu – stworzyć plakat, chwytliwe hasło.

Następnie, liderzy projektów prezentują projekty na forum klasy. Po zakończeniu prezentacji, lider projektu przykleja plakat projektu na tablicę, obok numeru projektu.

Nauczyciel przekazuje wszystkim uczniom **karty do głosowania**, aby każdy mógł oddać głos na najbardziej interesujący i potrzebny projekt. Po podliczeniu głosów przez Nauczyciela klasa poznaje zwycięski projekt.

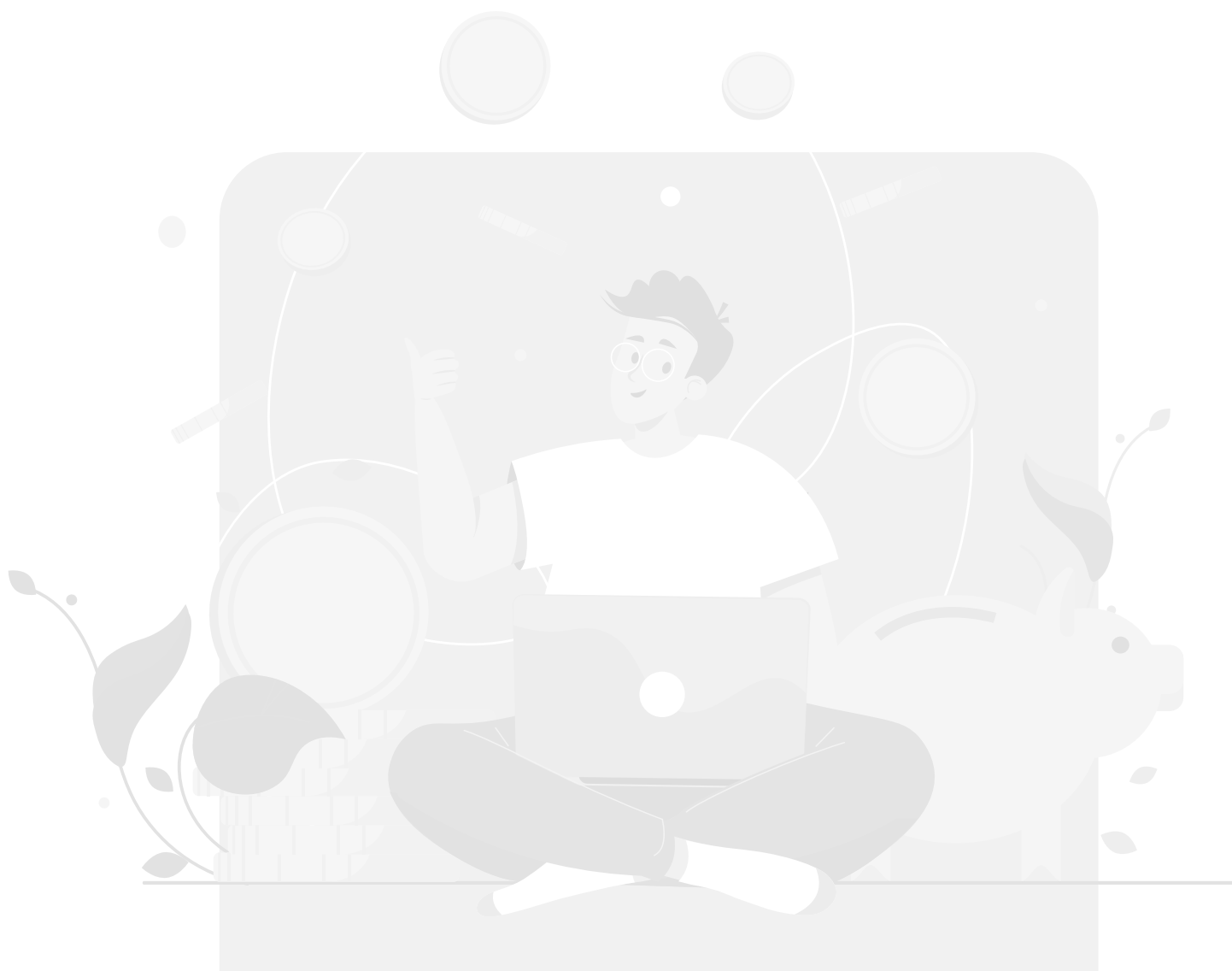
Wskazówka

Jeżeli którykolwiek z zaproponowanych projektów zostanie uznany przez Państwa za ciekawy, warto przedstawić go dyrekcji szkoły lub radzie rodziców. Być może, po wspólnych konsultacjach, będzie możliwe jego zrealizowanie, co wywoła wśród uczniów poczucie sprawczości i pozytywnie wpłynie na ich zaangażowanie w sprawy szkoły w przyszłości.

4. Część końcowa – podsumowanie.

Nauczyciel wraz z uczniami podsumowuje zdobyte informacje.

- Co podobało się uczniom? Jakie są ich przemyślenia?
- Czy zdaniem uczniów budżet obywatelski jest potrzebnym narzędziem?
- Czy warto wprowadzić SBO do ich szkoły?
- Które z elementów konstruowania projektu sprawiły im kłopot?
- Co w pracy nad projektem podobało im się najbardziej?
- Co można zmienić/dodać/zrobić, aby budżet partycypacyjny stał się dla nich interesującym narzędziem?

Scenariusz lekcji dla nauczycieli
klas VII-VIII szkół podstawowych